

Ngaahi Fehu'i 'Oku Toutou 'Eké (FAQs)

Ko e hā hoku maaka ki he totongi mo'ua (credit score)?

Ko ho maaka ki he totongi mo'ua ko ha mata'ifika ia 'i he vaha'a 'o e 1 mo e 1000 'okú ne fakahaa'i 'a ho'o tu'unga mateuteu ke totongi taimi totonu ai ho ngaahi mo'ua. 'Oku 'uhinga 'a e maaka mā'olungá te ke ala lava ke ma'u atu ai ha ngaahi fokotu'utu'u fakapa'anga lelei ange mei he ngaahi pangikeé, ngaahi kautaha malu'í mo e ngaahi kautaha 'uhilá, telefoní mo e vaí (utilities). 'E lava ke fakatupunga 'e he maaka ma'ulaló 'a e ngaahi kautahá ke nau ta'ofi hano tali atu ha'o nō pe ko hano hilifaki atu ha totongi tupu mā'olunga ange.

'Oku founga fēfē hono fika'i?

'Oku tñaki 'e he kautaha 'oku nau muimu'i 'a e fakamo'ua (credit bureau) 'a e fakamatala fekau'aki mo e ngaahi totongi mo'ua, ngaahi nō 'oku 'ikai lava hono totongí pea mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá pea mo e lahi ho mo'ua 'i ho'o mōkisi' mo e ngaahi kaati fakamo'ua (credit cards). 'Oku lekooti foki mo hono totongi kakato 'o e ngaahi mo'ua 'i hono taimi totonú, pea 'okú ne hiki'i hake ai ho maaká.

Ko e hā 'a e maaka lelei ki he totongi mo'ua?

Ko e lahi taha 'o e ngaahi maaká 'oku 'i he vaha'a 'o e 500 mo e 900. Ko e maaka lelei 'a ia 'oku laka hake 'i he 705.

Ko e hā 'a e me'a te u ala fai kapau 'oku ou fakakaukau 'oku 'ikai tonu hoku maaka ki he totongi mo'ua?

Kapau 'okú ke pehē 'oku 'i ai ha fakamatala hala 'i ho'o lipooti fakamo'ua meí he Centrix, te ke lava 'o fai ha kole ke fakatonutonu ia 'aki ha'o fetu'utaki mai kiate kimautolu. 'I hono fakakaukau'i 'o ha kole fakatonutonu 'oku fa'a fai ai e fetu'utaki ki he kautaha na'á ne 'omai 'a e fakamatalá ki he Centrix. Te mau fakahoko atu 'emau tu'utu'uní 'i loto 'i he 'aho ngāue 'e 20, tukukehe kapau te mau fiema'u ha taimi lahi ange ke fakatotolo'i ai ho'o kolé.

Te u lava fēfē 'o fakalelei'i hoku maaka?

Totongi taimi totonu ho'o ngaahi mo'ua pea 'oua 'e tōmui.

Totongi ha ngaahi mo'ua kuo tōmui pe te'eki totongí. 'E nofo ha lekooti 'o ha mo'ua 'oku te'eki totongi 'i ho'o failé 'i ha ta'u 'e 5 ka 'e 'alu pē 'a e taimí mo e holo ange 'ene uesia ho lekootí. 'E tokoni hono totongi ho ngaahi mo'ua na'e 'ikai ke ke totongí ki hono fakasi'isi'i 'a 'ene uesia koví.

'Oua na'a fakaava ha ngaahi 'akauni fo'ou pe toutou fakahoko ha kole fakamo'ua/nō. 'E lava 'e he lahi ko ia 'a e ngaahi faka'eke'eke ki he fanga ki'i nō pe 'akauni fakamo'ua iikí 'o uesia kovi ho maaká he 'e ala faka'uhinga'i ia 'oku lahi ange 'a e tu'unga ta'efalala'angá Kātaki 'o fakatokanga'i ange, ko hano kole ko ia 'o ha hisitōlia fakamo'ua 'aki hano kole 'o ha lipooti 'oku 'ikai tatau ia mo ha faka'eke'eke fekau'aki mo ha mo'ua 'oku fakafou 'i ha kautaha nō. Te ke lava 'o ma'u atu ho hisitōlia fakamo'ua pea ma'u atu mo ho maaká 'i he tu'o lahitaha te ke fiema'ú, pea 'e 'ikai te ne uesia ai ho maaká.

'Oku 'ikai ha mo'ua kuo ta'etotongi 'i hoku failé ko ia ai ko e hā 'oku 'ikai mā'olunga ange ai hoku maaká 'i he tu'unga taaú (fair)?

'Oku malava pē ke si'isi'i 'o 'ikai fe'unga 'a e fakamatala fekau'aki mo ho hisitōlia fakamo'uá, 'o 'uhinga ia 'oku ngalingali kuo te'eki lahi ha'o kole ki ha nō/fakamo'uá, pea si'isi'i ai 'a e fakamatala ke fakatefito ai ho maaká.

'Oku fa'a ma'u atu 'a e ngaahi maaka Lelei 'Aupitó mo Tōtōatú 'o makatu'unga 'i he 'i ai hao hisitōlia 'oku hā ai 'a e lekooti totongi mo'ua lelei 'i ha taimi lōloa pea fakae'a mai ai 'a e tu'unga falala'anga 'oku mā'olunga.

Ko e hā 'a e lipooti fakamo'ua meí he Centrix?

'Oku 'i he lipooti fakamo'ua meí he Centrix ha fakamatala fekau'aki mo ho'ngaahi fakamo'uá 'a ia 'oku fakangofua 'e he Credit Reporting Privacy Code ("Code - Kouti"). 'E ala tuku atu 'e he Centrix 'a e lipooti fakamo'ua fekau'aki mo koé kiate kinautolu 'oku nau fengāue'akí, kau ai 'a e ngaahi kautaha nō pa'anga kuó ke fakangofua ke nau vakai'i ho lipooti fakamo'uá mo e ngaahi kautaha tānaki mo'uá. 'I he angamahení, ko e ngaahi kautaha fekau'aki mo e fakamo'uá (credit providers) ko ha ngaahi pisinisi 'oku nau nō atu ha pa'anga (hangē ko e ngaahi pangikē pe ngaahi kautaha nō) pe ngaahi pisinisi 'oku nau fakatau fakamo'ua atu ha ngaahi koloa mo ha ngaahi sēvesi ke toki totongi (hangē ko e ngaahi kautaha telefoni to'oto'ó pe kautaha kasa pe 'uhila).

'E lava ke hā 'a e fakamatala ko 'ení 'i ho'o lipooti fakamo'uá:

- Hingoa kakato mo ha hingoa kehe 'oku ngāue'aki pe hingoa kimu'a
- Tangata pe Fefine
- 'Aho Fā'ele'í
- Tu'asilá mo ha toe tu'asila kehe na'a ke ngāue'aki kimu'a
- Ngāue mo e ngāue kimu'a
- Ngāue'anga mo ha ngāue'anga kimu'a
- Fa'ahinga fakamo'ua na'e kolé
- Lahi 'o e mo'ua na'e kolé
- Pe ko koe 'a e tokotaha kolé, kaungā kolé pe tokotaha 'okú ne fakapapau'i hano totongi (guarantor)
- 'Aho na'e fai ai e tohi kolé
- Fakaikiiki 'o e kautaha kuó ne faka'atā atu 'a e fakamo'uá (credit provider)

'Ikaí ngata aí, 'e toe lava foki ke 'asi 'i ho'o lipooti fakamo'uá 'a e fakamatala ko 'ení fekau'aki mo ha ngaahi mo'ua na'e 'ikai te ke totongi 'i ha 'akauni fakamo'ua:

- Pe ko e tokotaha koe 'oku 'a'ana 'a e 'akauní pe 'okú ke fakapapau'i hano totongí
- 'Aho na'e tu'u ai 'a e totongi mo'uá
- Fa'ahinga 'o e 'akauní, lahi 'o e mo'ua na'e 'ikai totongí mo e lahi fakakātoa 'o e pa'anga 'oku te'eki totongí
- Tu'unga 'oku 'i ai e mo'ua kuo 'ikai ke totongí kau ai 'a e fakaikiiki 'o ha ngaahi mo'ua na'e 'oatu ki ha kautaha tānaki mo'ua mo ha fa'ahinga totongi kuo fakahoko, totongi fakakonga, fokotu'utu'u ki hano totongi pe tamate'i 'o e mo'uá tupu mei hano ta'etotongi
- Fakaikiiki 'o hano totongi faka'osi 'o ha mo'ua na'e 'ikai ke totongi
- Fakaikiiki 'o e ngaahi kautaha 'oku mau fengāue'akí (subscriber)
- Fika faka'ilonga 'o e kautaha 'oku mau fengāue'akí fekau'aki mo e tokotaha ke vakai'í (client)

'E lava foki ke kau 'i ho'o lipootí ha fakamatala mei he ngaahi failēsisita fakapule'angá hangē ko e:

- Ngaahi Faitu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga Fakavahefonuá mo e Fakamaau'anga Lahí
- Ngaahi lakanga faka-Talēkita lolotonga 'i ha Kautaha mo e kuohilí
- Ngaahi fanongonongo 'o e tō lalo fakapa'angá (bankruptcy)

['Oku fōtunga fēfē 'a 'eku lipooti fakamo'ua?](#)

Vakai ki he fakatātā 'o 'emau lipootí 'a ia 'oku fakaikiiki atu ai 'a e fa'ahinga fakamatala 'oku mau ma'ú.

Lomi'i heni

Ko e hā hono fuoloa 'o e 'asi 'a e fakamatalá 'i he 'eku lipooti fakamo'uá?

'Oku fokotu'u mai 'i he Tu'utu'uní (Code - Kouti) 'a e lōloa 'o e taimi 'e hā ai 'a e ngaahi fakamatala pau 'i he faile 'o ho'o lipootí, kau ai 'a e ngaahi me'a ko 'eni:

Fakamatala ki he tohi kole fakamo'uá	Ta'u 'e 5 mei he 'aho 'o e tohi kolé
Fakamatala fekau'aki mo e mo'ua na'e 'ikai totongí	Ta'u 'e 5 mei he 'aho na'e tu'u ai e totongi mo'uá
Fakamatala fekau'aki mo e Tu'utu'uni 'a e Fakamaau'angá	Ta'u 'e 5 mei he 'aho na'e tala ai e tu'utu'uní
Tō lalo fakapa'anga tu'o taha	Ta'u 'e 4 mei he 'aho na'e faka'atā ai mei he tō lalo fakapa'angá
Hū tu'o taha ki he founga hono tamate'i 'o e mo'uá (no asset procedure)	Ta'u 'e 4 mei hono faka'atā mei hono tamate'i 'o e mo'uá
Ngaahi ngāue ki he tō lalo fakapa'angá ('i hono 'oatu 'i he Insolvency Act 2006, s.449A)	Ta'e fakangatangata
Lekooti 'o e ngaahi faka'eke'eke kimu'á	Ta'u 'e 4 mei he 'aho 'o e faka'eke'eké (enquiry)
Fakamatala fekau'aki mo hono maumau'i lahi 'aupito 'o e tu'utu'uni ki he fakamo'uá	Ta'u 'e 5 mei he 'aho 'o e lipootí

Te u 'ilo'i fēfē 'a e fakamatala fekau'aki mo 'eku fakamo'uá 'oku tauhi 'e he Centrix?

Te ke lava 'o kole ha tatau 'o ho'o lipooti fakamo'uá meiate kimautolu. Koe'uhi ke mau fiemalie 'oku tukuange atu 'a ho'o lipooti fakamo'uá kiate koe, kae 'ikai ko ha tokotaha kehe, 'e fiema'u ke ke fakakakato pea 'omi kiate kimautolu ha foomu kole pea 'omi ha faka'ilonga fe'unga ke 'ilo'i ai koé (ID). Te ke toe lava foki 'o fokotu'utu'u ke 'ave ho'o fakamatalá ki ho fakafofongá (hangē, ko ha tokotaha fale'i fakapa'anga pe tokotaha fale'i ki he mo'uá)

'E fēfē kapau 'e tu'utu'uni 'a e Centrix ke 'oua e fakatonutonu 'a e fakamatalá 'o fakatatau ki he 'eku kole ke fakatonutonu?

Kapau 'e 'ikai ke mau fakatonutonu e fakamatalá 'o fakatatau mo ho'o kolé, 'e lava ke ke kole ke fakapipiki ki he fakamatalá ha fakamatala fekau'aki mo e fakatonutonu na'á ke kolé 'a ia na'e 'ikai fakahokó. 'E lava ke ke fai 'eni 'aki ha'o fetu'utaki mai kiate kimautolu. Te ke toe lava foki 'o fai ha'o lāunga ki he Centrix pea te mau fakatotolo'i ia 'o fakatatau ki he 'emau Founga Ngāue ki he Ngaahi Lāungá (Complaints Procedure). 'Oku ma'u atu 'i heni 'a e fakaikiiki ki he 'emau Founga Ngāue ki he Ngaahi Lāungá. Te ke lava 'o fakahoko ha lāunga 'aki ha'o fetu'utaki mai kiate kimautolu.

Ko e hā 'a 'eku ngaahi totonu?

'Oku 'oatu 'e he Credit Reporting Privacy Code 2020 'a ho'o ngaahi totonu fakapatonu ke ke ma'u atu ha fa'ahinga fakamatala 'oku mau tauhi fekau'aki mo koe mo kole ke fakatonutonu ia. 'E lava ke ma'u atu ha fakamatala fakanounou fekau'aki mo ho'o ngaahi totonú 'i he malumalu 'o e Credit Reporting Privacy Code 2020 'i heni

'E fēfē kapau 'oku ou fakakaukau kuo maumau'i 'e he Centrix 'a e Kouti?

Kapau 'okú ke pehē kuo maumau'i 'e he Centrix 'a e Credit Reporting Privacy Code 2020, 'oku totonu ke ke fetu'utaki mai kiate kimautolu pea te mau fakatoto'lo'i ho'o lāungá 'o fakatatau mo 'emau Founga Ngāue ki he Ngaahi Lāungá. 'Oku ma'u atu 'a e fakaikiiki ki he 'emau Founga Ngāue ki he Ngaahi Lāungá 'i heni.

'E fēfē kapau kuo kaiha'asia hoku 'ilo'i'anga (identity)?

Kapau 'okú ke tui kuo uesia koe, pe 'e ala uesia koe 'e ha tō'onga kākā (kau ai hono kākaa'i 'o e 'ilo'i'angá - identity theft) te ke lava 'o kole ke malu'i ho'o faile fakamo'uá. Lau ha fakamatala lahi ange 'i heni ki hono malu'i 'a e peesi ki ho'o faile fakamo'uá.

'Oku 'i ai 'a e aleapau 'a e Centrix ke fakahoko atu ha ngaahi kole ke ta'ofitu'u (freeze) mo ha ongo kautaha lipooti fakamo'ua kehe 'e ua (Equifax mo e illion) pea 'e lava ke mau paasi atu eni kiate kinua pea 'ikai ha fiema'u ke ke toe fetu'utaki mavahevahe kiate kinua kapau 'oku ke loto ki heni.

Fēfē kapau 'oku 'ikai ke u fiemālie ki he ola 'o 'eku lāunga?

Kapau 'oku 'ikai ke ke fiemālie ki he ola ho'o lāungá te ke ala lava 'o lāunga atu ki he Privacy Commissioner. 'E lava ke ma'u atu 'a e fakaikiiki ki he founga hono fakahoko ení 'i he uepisaiti 'a e Commissioner www.privacy.org.nz.